

УДК 338.439.52

Демчук Н.І.

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІНДИКАТОРИ І КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена проблемам регулювання інвестиційного процесу, де головним є питання про бюджетне фінансування в загальному обсязі інвестицій. Введення в дію виробничих потужностей, потужностей зберігання або реалізації готової продукції є основним показником плану інвестицій, який характеризує кінцеву продукцію у відповідних натуральних одиницях виміру. У дослідженні визначено та обґрунтовано індикатори та критерії ефективності інвестицій та інвестиційного забезпечення харчових підприємств.

Ключові слова: інвестиційний процес, виробничі потужності, державне регулювання, продовольча безпека, інвестиційна безпека, індикатори та критерії ефективності.

Постановка проблеми. Становлення конкурентоспроможної економіки та зміцнення національної безпеки можна забезпечити тільки на основі зкоординованих дій регіональної та місцевої влади, вітчизняного товаровиробників у рамках державно-приватного партнерства за участю різних інститутів громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем забезпечення економічної безпеки, у тому числі інвестиційної, знайшли відображення у працях провідних вітчизняних та зарубіжних учених: Л. Абалкіна, О. Барановського, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Глазьева, Я. Жаліла, С. Кирєєва, В. Кириленко, С. Пирожкова, В. Сенчагова, А. Сухорукова та ін.

Постановка завдання. Незважаючи на значну кількість здобутків щодо економічної безпеки держави, вирішення потребують проблеми інвестиційної безпеки як складової економічної безпеки, зокрема на регіональному рівні, відповідно до сучасних критеріїв соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання інвестиційної діяльності передбачає управління державними інвестиціями, регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за її здійсненням усіма учасниками. Управління державними інвестиціями здійснюється загальнодержавними та місцевими органами виконавчої влади. Воно полягає у плануванні, організації реалізації інвестиційного процесу, визначенні умов та стимулюванні дій щодо його здійснення. Основою для прийняття рішення про інвестування загальнодержавних бюджетних

коштів є: прогнози соціально-економічного розвитку України та її регіонів; схеми розвитку і розміщення продуктивних сил; цільові науково-технічні і комплексні програми; техніко-економічні обґрунтування доцільності інвестицій [1].

У проблемі регулювання інвестиційного процесу головним є питання про бюджетне фінансування у загальному обсязі інвестицій. Саме державні інвестиції у структурі бюджету значною мірою впливають на його виконання та рівень дефіциту. Збільшення частки вкладень підприємств за рахунок власних коштів та скорочення державних інвестицій призвело до зменшення державної підтримки малорентабельних у відношенні інвестування галузей. Прийняття рішення про бюджетні інвестиції ґрунтується на визначенні пріоритетів розвитку національної економіки, які передусім пов'язані з її сталим розвитком, розв'язанням довготермінових завдань, структурною перебудовою, підвищенням рівня життя населення. Пріоритетні об'єкти інвестуються за двома формами – у вигляді бюджетних асигнувань та державного кредиту.

Державні, міждержавні та регіональні інвестиційні проекти і програми, які реалізуються за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів, підлягають обов'язковій державній експертизі. Контролю на приватних засадах підлягають інвестиційні програми та проекти підприємств, у т.ч. харчових. До системи показників індикативного планування інвестицій належать показники, які характеризують загальний обсяг інвестицій та їхню структуру, обсяги проектно-пошукових та будівельно-монтажних робіт. Обсяг інвестицій

обчислюється на основі очікуваного приросту виробничих потужностей та інших інвестованих цінностей, у т. ч. нових технологічних процесів [2].

Введення в дію виробничих потужностей, потужностей зберігання або реалізації готової продукції – основний показник плану інвестицій, який характеризує кінцеву продукцію у відповідних натуральних одиницях виміру. У підприємствах харчової промисловості очікуване введення потужностей може диференціюватися відповідно до очікуваної структури інвестицій: нове будівництво, реконструкція, технічне переоснащення, розширення діючих виробництв. Індикатор введення в дію виробничих потужностей у плановому періоді ВПі визначається за формулою:

$$ВП_i = ВП_{н.р.} + \Delta ВП_{н.б.} + \Delta ВП_{д.н.} - ВП_{г.} \quad (1)$$

де $ВП_{н.р.}$ – величина виробничої потужності на початок планового періоду; $\Delta ВП_{н.б.}$ – збільшення виробничої потужності за рахунок нового будівництва; $\Delta ВП_{д.н.}$ – збільшення виробничої потужності діючих підприємств за рахунок реконструкції, технічного переоснащення та розширення виробництва; $ВП_{г.}$ – зменшення виробничої потужності через вибуття нерентабельних виробництв.

Індикатори розвитку об'єктів соціальної сфери на балансі харчових підприємств обчислюються на основі прогнозу підвищення життєвого рівня населення. Наприклад, введення в дію житла оцінюється через норми забезпечення ним одного жителя (працюючого) та приросту населення (трудова ресурсів), з урахуванням наявного житлового фонду, відновлення та вибуття житлових площ у плановому періоді. Аналогічно визначаються індикатори розвитку комунального господарства, побутового обслуговування, об'єктів освіти, культури, охорони здоров'я тощо. Необхідний обсяг інвестицій $I_{об}$ визначається за формулою:

$$I_{об} = I_{н.т.} + \Delta ВП + Z_n, \quad (2)$$

де $I_{н.т.}$ – питомі реальні інвестиції на одиницю потужності в плановому періоді у вартісному вираженні; $\Delta ВП$ – індикатор приросту виробничої потужності у відповідних фізичних одиницях виміру; Z_n – необхідне започаткування з будівництва об'єктів у вартісному вираженні.

При стратегічному плануванні інвестицій визначається технологічна структура реальних інвестицій, тобто розраховуються очікувані витрати на будівельно-монтажні роботи; придбання технологічного обладнання, інструментів, інвентарю й інші потреби, включаючи проектно-пошукові роботи. Розроблення методики визна-

чення перспективної структури інвестицій за формами власності – важливий напрям макроекономічного регулювання інвестиційного процесу. При цьому державні інвестиції в умовах ринку, зазвичай, не є єдиним джерелом фінансування [3, с. 16-19].

Нові форми та напрями державної інвестиційної політики – це участь у спільному фінансуванні проектів, фінансування проектів за рахунок випуску цінних паперів, формування портфелів фінансових інвестицій, надання кредитів за зниженими обліковими ставками. Значно менша роль відводиться прямому дотуванню та субсидуванню підприємств, у т.ч. харчових з боку держави. Головним критерієм державних вкладень в економіку харчових підприємств можуть бути їхня ефективність та швидка віддача.

Орієнтація на сталий виробничо- та соціально-економічний розвиток країни, стійкий розвиток суб'єктів господарювання у харчовій галузі є пріоритетом забезпечення економічної безпеки, що дає змогу в умовах циклічних коливань обсягів виробництва, інвестицій та фінансових криз не допускати істотного погіршення соціально-економічного стану держави та наростання внутрішніх і зовнішніх загроз її стабільності. Важливу роль у цьому відіграють порогові значення економічної безпеки, тобто граничні показники, недотримання яких перешкоджає нормальному розвитку економіки та призводить до формування деструктивних тенденцій у виробництві й споживанні. Як загрози економічній безпеці необхідно розглядати фактори, що призводять до консервації існуючого стану або перешкоджають його поліпшенню, є причиною нестабільності виробництва, інвестування, зайнятості, а також зниження доходів та споживання населення.

Економічну безпеку можна визначити як «стан національної соціально-економічної системи, при якому вона поступово розвивається, незважаючи на дію непередбачуваних ендегенних і екзогенних факторів». Чим вище можливості довгострокового зростання економіки, її модернізації та підвищення конкурентоспроможності, тим кращі позиції країни з погляду економічної безпеки.

У рамках «багаторівневого підходу» економічна безпека країни (регіону, галузі) має три складові: безпека підсистеми ринку; безпека підсистеми державного регулювання; безпека підприємств. Для забезпечення економічної безпеки країни на всіх рівнях необхідна система відповідних критеріїв та індикаторів. Ця система має бути гнучкою, ідентифікованою й інформаційно

насиченою та підтримувати стабільність системи в цілому. Необхідно виділити рівні та критерії безпеки за принципом їх відносної самостійності, при цьому постійно контролювати зміни всіх параметрів системи [4, с. 4-32].

Як об'єкт управління система економічної безпеки включає такі блоки: концепція безпеки країни (регіону, галузі, підприємства тощо), національні, регіональні інтереси у сфері економіки, загрози у сфері економіки, індикатори економічної безпеки, їх порогові значення, організація економічної безпеки, її правове забезпечення [5, с. 100-107]. Центр ваги в реалізації соціально-економічної політики сьогодні змістився в регіони, через які здійснюється управління всією країною, у регіонах знаходиться втілення державна стратегія розвитку країни. Передача значної частини прав і відповідної їм частки відповідальності на регіональний рівень відбувається в руслі об'єктивних тенденцій розвитку самоврядування і разом з тим накладає нові зобов'язання на регіональну політику, особливо щодо забезпечення економічної безпеки.

Під економічною безпекою харчових підприємств розуміється сукупність умов і факторів поточного стану, що характеризує стабільність, фінансово-економічну стійкість та їх соціально-економічний розвиток у певній незалежності й інтеграції з економікою країни, що виражається у таких її проявах [6]:

- можливості проводити власну виробничо-економічну діяльність у межах нормативно-правового поля та державної політики;

- здатності самостійно здійснювати економічні заходи із запобігання, локалізації соціально-небезпечних ситуацій;

- можливості на договірній основі надавати допомогу суміжним підприємствам, де незбалансована виробничо-економічна ситуація може негативно позначитися на їх функціонуванні, або приймати участь у їх приватизації, реструктуризації, злитті тощо;

- можливості стабільно підтримувати відповідність існуючих (діючих) виробничо-економічних нормативів та стандартів загальноприйнятим у світовій практиці (або директивно затвердженим на конкретний період часу), що дало б змогу зберегти (або відновити) рівень життя населення.

Згідно з методикою Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України щодо оцінювання рівня економічної безпеки, під інвестиційною безпекою слід розуміти: «такий рівень інвестування економіки, який забезпечував би її розширене від-

творення, реструктуризацію та технологічне переозброєння» [7, с. 14]. О.А. Кириченко визначає інвестиційну безпеку як здатність підтримувати виробничі нагромадження та вкладення капіталу на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки регіону [8].

В.В. Солдатенко стверджує, що інвестиційна безпека «забезпечує економічно безпечно відтворення основного капіталу та інтелектуального людського капіталу з орієнтацією на зростання економічних результатів, на підвищення ефективності виробництва, якості товарів та послуг, що випускаються, рівня життя населення» [9, с. 12-18]. На думку автора, інвестиційна безпека формує здатність підприємств як економічних систем акумулювати, залучати та ефективно використовувати інвестиційні ресурси з метою забезпечення конкурентоспроможності економіки країни.

Інвестиційна безпека економіки країни та суб'єктів господарювання, у т.ч. у харчовій галузі, забезпечується за умов дотримання граничної норми інвестування, що дає змогу: відтворювати науково-технічний та інтелектуальний потенціал; здійснювати розширене відтворення основного капіталу; підтримувати конкурентоспроможність; гарантувати зростання ВВП на рівні завдань сталого соціально-економічного розвитку та міжнародного співробітництва; створювати стратегічні ресурсні резерви; долати депресивні явища в розвитку країни; зберігати та відновлювати природні ресурси; утримувати на безпечному рівні екологічні параметри виробництва та готової продукції.

Процес забезпечення економічної безпеки в рамках інвестиційної діяльності харчових підприємств здійснюється за таким алгоритмом [10, с. 17-23]: система управління інвестиційною безпекою підприємства; ідентифікація чинників інвестиційної безпеки; визначення параметрів інвестиційної безпеки; формування системи індикаторів інвестиційної безпеки; виявлення системи обмежень, що визначають умови діяльності інвесторів; розробка системи моніторингу інвестиційної безпеки за типами інвесторів або напрямками інвестицій; аналіз рівня інвестиційної безпеки за стратегічними пріоритетами розвитку; ідентифікація рівня інвестиційної безпеки; розробка програмно-цілевих заходів, спрямованих на ліквідацію, нейтралізацію та усунення загроз інвестиційній безпеці.

Політика інвестиційної безпеки спрямована на забезпечення загальної достатності інвестицій для стійкого розвитку харчових підприємств; оптимізацію галузевої структури інвестицій;

наповнення всіх інвестиційних проектів інноваційним змістом. При цьому необхідно виділити ряд індикаторів, що відображають граничний рівень інвестиційної безпеки: показники інвестиційної активності суб'єктів господарювання; динаміка та структура інвестицій в основний капітал (за видами економічної діяльності, територіями, функціональною структурою інвестицій, а також за джерелами їх фінансування); інтенсивність модернізації виробничого апарату; масштабність та результативність інноваційних процесів.

Система параметрів – індикаторів інвестиційної безпеки – спрямована на подолання вузьких місць та проблем у рівні соціально-економічного розвитку регіонів. Ці завдання вирішуються шляхом проведення узгодженої інвестиційної політики органів регіональної влади та місцевого самоврядування, а також підприємницької спільноти. З погляду загальної достатності інвестицій, найбільш важливий показник – частка нагромадження у ВВП. Норма нагромадження – зведений макроекономічний індикатор, що відображає підсумковий баланс дії всіх економічних, правових, інституційних та інших факторів, що регулюють обсяг і структуру інвестиційної діяльності.

Структурні характеристики інвестиційного процесу тісно пов'язані з переорієнтацією інвестицій з сировинного комплексу на виробництво інноваційної продукції, що неминуче призводить до формування нової галузевої структури інвестицій. Такі зміни галузевої структури інвестицій можливі при здійсненні масштабних інвестицій за рахунок бюджетних коштів чи на засадах змішаного фінансування інвестиційних проектів. Крім того, необхідно забезпечити баланс між прагненням збільшити обсяг залучених інвестицій та їх надходженням у безпосередньо високотехнологічні підприємства галузей економіки. При цьому слід підтримувати інноваційні підприємства, щоб іноземні інвестиції сприяли попиту інноваційної продукції, а не створювали для неї «знищувальну конкуренцію».

До найбільш небезпечних ризиків та загроз безпеці України в економічній сфері у довгостроковій перспективі відносять збереження експортно-сировинної моделі розвитку економіки, зниження конкурентоспроможності й високу залежність країни від зовнішньоекономічної кон'юнктури, втрату контролю над природними або сировинними ресурсами; погіршення стану сировинної бази промисловості та енергетики; нерівномірний розвиток регіонів; низьку стабільність і захищеність фінансової системи; корупцію та криміналізацію господарсько-фінансових відносин; нелегальну

міграцію тощо. Загрозами інвестиційній безпеці у макро- та мікроекономічному відношенні є:

- недостатні обсяги та диспропорції у структурі інвестицій в основний капітал;
- недостатні обсяги та недосконала структура прямих іноземних інвестицій у підприємства країни;
- недотримання норми інвестування відносно ВВП за регіонами;
- низький рівень інвестиційного клімату за всіма його складовими;
- недосконалість державної грошово-кредитної політики, що заважає збалансуванню заощаджень та інвестицій;
- зміщення у структурах інвестицій (технологічній, відтворювальній, галузевій, за джерелами інвестування);
- відсутність ефективної стратегії щодо прямих вітчизняних та іноземних інвестицій;
- незадовільний захист прав власників та інвесторів;
- високий рівень тіньової економіки та стагнація у проведенні реформ, спрямованих на поліпшення корпоративного управління, реструктуризацію, захист прав власності;
- відсутність чіткої моделі капіталізації стратегічних підприємств;
- високі інвестиційні ризики за оцінкою міжнародних рейтингових агентств.

Забезпечення інвестиційної безпеки зумовлює необхідність розробки регіоноорієнтованої методики оцінювання фінансово-економічної безпеки харчових та переробних підприємств, у т.ч. її інвестиційної складової. Індикатори інвестиційної безпеки (ПП на одну особу, співвідношення річного обсягу інвестицій в основний капітал та прямих іноземних інвестицій до ВВП, рівень зносу основних фондів) недостатньо розкривають інвестиційні ризики та загрози сталого розвитку. Тому доцільно використовувати такі показники інвестиційної безпеки, як частка інвестицій за підрозділами підприємства та напрямками його діяльності, співвідношення інвестицій та обсягу виробництва або виконаних робіт, частка інноваційної продукції у загальному обсязі виробництва, частка інвестицій за джерелами їх надходження. Це дасть змогу підвищити ефективність реалізації стратегії сталого розвитку харчових підприємств шляхом постійного моніторингу показників їх інвестиційного потенціалу та інвестиційних ризиків зовнішнього середовища господарювання.

Таким чином, відповідно, для орієнтації на досягнення інвестиційної безпеки та інвестицій-

ної привабливості харчових підприємств необхідно реалізувати такі пріоритети: створення економічних умов для прискорення інвестування відтворення основних фондів, модернізації та інноваційного нагромадження основного капіталу; формування стійкої інституціональної структури, що забезпечує стабільні умови виконання організаційно-управлінських функцій інвестиційної діяльності; трансформування структури виробництв продуктів харчування для переходу на випуск високоякісної продукції для забезпечення науково обґрунтованих норм та вимог споживання; створення надійних фінансових умов для забезпечення стійкого інвестування інноваційних проектів, у т.ч. шляхом залучення нових джерел фінансування; вибір надійних законодавчо-правових механізмів захисту прав приватних та іноземних інвесторів; формування системи страхування інвестиційної діяльності (шляхом хеджування інвестиційних ризиків та реалізації інших методів); раціоналізація податкових відрахувань, передбачених чинним законодавством, включаючи оптимізацію оподаткування трансформацій інвестиційного процесу [11, с. 13-15].

Важливим чинником виробництва продуктів харчування є людина зі своєю робочою силою, тобто особистий фактор – це людина, яка володіє робочою силою і поєднується з речовими умовами

на певній ділянці виробництва, доцільно витрачає свою робочу силу і здійснює процес праці. Особистий фактор безпосередньо пов'язаний із процесом праці. Якщо робоча сила – це потенціал індивіда, то праця – його функція, тобто процес використання робочої сили, коли людина функціонує як фактор виробництва. За межами процесу праці може мати місце не особистий фактор виробництва, а тільки потенційний працівник. Робоча сила – це властивість людини, завдяки якій вона стає людським компонентом продуктивних сил, доречно використовуючи свою робочу силу в процесі праці. Інакше кажучи, робоча сила – це здатність людини до праці, сукупність її фізичних і набутих інтелектуальних знань і досвіду, які вона використовує у процесі виробництва матеріальних благ та послуг.

Висновки з проведеного дослідження. Будь-яка діяльність, у якій використовуються ресурси задля перетворення входів у виходи, може розглядатися як процес. Входами до процесу є виходи інших процесів, що застосовує підприємство і, особливо, взаємозв'язок та взаємодія таких процесів, вважаються «процесним підходом». Тобто під визначенням «процесний підхід» необхідно розуміти використання у межах харчового підприємства системи процесів разом з їх визначенням та взаємодіями, а також управління ними.

Список літератури:

1. Дем'яненко С.І. Інноваційне зростання – основа стабільності агропромислового комплексу / С.І. Дем'яненко // Наука та інновації. – 2005. – № 1. – Т. 1. – С. 87-98.
2. Дербенцев В.Д. Моделювання складових валової доданої вартості національної економіки / В.Д. Дербенцев // Моделювання та інформаційні системи в економіці: Збірник наукових праць. – 2010. – № 81 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mise/2010_81/index.htm.
3. Джарова Ю. Сравнительный анализ опыта по привлечению зарубежных инвестиций в Чехии, Польше и Словаки [Електронний ресурс] / Джарова Ю., Либрезтс Р. – Режим доступу : www.erjc.nnov.ru.
4. Геєць В. Інноваційно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХ століття / В. Геєць // Банківська справа. – 2003. – № 4(52). – С. 4-32.
5. Гуткевич С.А. Управление инвестиционным процессом в аграрной сфере / С.А. Гуткевич // Актуальные проблемы экономики. – 2005. – № 6(48). – С. 100-107.
6. Долішній М.І. Регіональна політика інвестиційно-інноваційного розвитку / М.І. Долішній // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2003. – № 1-2. – С. 16-19.
7. Карапетян С.С. Стоимость инвестиционного капитала и принципы его диверсификации / С.С. Карапетян // Финансы и кредит. – 2007. – № 21. – С. 17-21.
8. Касич А.О. Структурні характеристики зовнішньої торгівлі України / А. О. Касич, С. В. Дідур // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1(79). – С. 85-93.
9. Сарапіна О.А. Особливості та основоположні принципи здійснення фінансової реструктуризації підприємств харчової промисловості / О.А. Сарапіна // Агросвіт. – К. : ТОВ «ДКС Центр». – 2011. – № 15. – С. 8-12.
10. Старчук Є. Організаційно-правові засади захисту прав та інтересів інвесторів в Україні / Є. Старчук // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 3. – С. 18-24.
11. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : [монографія] / О.М. Алімов, А.І. Даниленко, В.М. Трегобчук [та ін.] ; НАН України, Об'єднаний інститут економіки. – К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 540 с.

ИНДИКАТОРЫ И КРИТЕРИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИЙ И ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПИЩЕВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Статья посвящена проблемам регулирования инвестиционного процесса, где главным является вопрос о бюджетном финансировании в общем объеме инвестиций. Ввод в действие производственных мощностей, мощностей хранения или реализации готовой продукции является основным показателем плана инвестиций, характеризующий конечную продукцию в соответствующих натуральных единицах измерения. В исследовании определены и обоснованы индикаторы и критерии эффективности инвестиций и инвестиционного обеспечения пищевых предприятий.

Ключевые слова: инвестиционный процесс, производственные мощности, государственное регулирование, продовольственная безопасность, инвестиционная безопасность, индикаторы и критерии эффективности.

INDICATORS AND CRITERIA OF EFFICIENCY OF INVESTMENTS AND INVESTMENT MAINTENANCE OF FOOD BUSINESSES

The article investigates the regulation of the investment process, which is the main issue of budget financing in total investment. Commissioning of the production capacity, storage capacity or sales of finished products is a key indicator of investment plan, which characterizes the final product in the relevant physical units. The study identified and justified indicators and criteria of efficiency of investments and investment maintenance of food businesses.

Key words: investment process, manufacturing facilities, government regulation, food safety, investment security, indicators and performance criteria.